

INTERFERENTIV KOMPETENTLIKNING LINGVOPSIXOLOGIK OMILLARI

Ismoilova Shodiyaxon

p.f.f.d.

Pedagogika uchun interferentsiyaning lingvistik jihati asos sifatida xizmat qiladi, bunda interferentsiyaning psixologik va didaktik jihati bilan ham to'qnash kelinadi. Chunki istalgan xorijiy tilni o'rganish jarayonida o'rganilayotgan til xususiyatlari o'rganuvchining beixtiyor ona tili prizmasidan o'tadi va nutqiy faoliyat jarayonida o'z ta'sirini namoyon qiladi. Interferentiv xatolar turlarini, ularning kelib chiqish manbaini o'rganish esa, shubhasiz, bunday xatolarning kamayishiga va tilni tezroq egallashga yordam beradi.

Interferentiv kompetentlikning lingvopsixologik omillari qatorida eng asosiy va markaziy masala bu metalingvistik salohiyatga borib taqaladi. Metalingvistik tushuncha - bu tilni bir butun tizm sifatida ta'riflaydigan atama bo'lib, turli maqsadlarga erishish uchun tildan qanday foydalanishni bilishdir. Chet tilini o'zlashtirishning o'zagi asosan grammatikani chuqur egallash bo'lsada, lekin bu bilan cheklanmaydi va yuqoridagi atama til va madaniyat o'rtasidagi munosabatlarni tushunishdan tortib, ko'chma ma'nolarni anglashgacha barini o'z ichiga oladi. Bir qator tadqiqotchilar ikkinchi tilni o'rganishdagi muvaffaqiyat kognitiv rivojlanishning ma'lum bir bosqichida yuzaga keladigan metalingvistik ongning rivojlanishiga bog'liqligini va chet tilini o'rganishning eng samarali yo'li uni o'qitishdagi metalingvistik tushunchalar birinchi tildagi bilim darajasidan yuqoriroq bo'lganda yuzaga kelishini tahmin qilishgan. Shu asnoda, chet tili o'rganish osonlashadi, sababi endi birinchi til asosiy muloqot manbai bo'lmay qoladi. Yana bir gipoteza shundan iboratki, ikki tillilar bir tillilarga qaraganda ko'proq metalingvistik tushunchalarga ega, chunki ular turli vaziyatlarda turli til variantlarini ko'rib chiqishadi va tillararo ta'sirdan allaqachon xabardor bo'lishadi. Yuqorida aytilganlarning barchasi esa yuqori darajadagi metalingvistik bilim uchinchi til o'rganish uchun ham foydali bo'lishini ko'rsatadi.

Uchinchi tilni o'zlashtirishga ta'sir etuvchi omillar esa o'quvchining til o'rganish muhitida, masalan ushbu til maktabda o'rganilmoqdami yoki universitetdaligiga bog'liq bo'lib, ular kognitiv o'zgarishlar va uchinchi tilni o'rganayotgan ikki tilli kishi ega bo'lgan metalingvistik tushunchalarining ortishi bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Ushbu sohadagi tadqiqotlar o'qituvchilar va ikki tilli shaxslarning o'zlari uchun ayniqsa muhimdir. Ular, shuningdek, qo'shimcha chet tilini o'rganishni boshlagan va keyinchalik urinishdan voz kechgan va bilimini yo'qotganidan pushaymon bo'lganlarda qiziqish uyg'otadi.

Ilmiy izlanishlarning ko'p qismi, afsuski ikkinchi til o'rganish va o'qitishga bag'ishlangan metodikalar va jarayonga ta'sir etuvchi faktorlar yuzasidan bo'lib¹², aynan

¹ Zhang, X. P. (2011). The Implication of Affective Factors in Second Language Acquisition on Foreign Language Teaching. Journal of Jinan Vocational College, 6, 100-102.

² Khasinah, S. (2014). Factors influencing second language acquisition. Englishia: Journal of Language, Education, and Humanities, 1(2).

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

uchunchi til o'zlashtirish jarayonida ta'sir etuvchi faktorlarga chuqur to'xtalib tahlil qilingan ishlar soni juda kam. Ammo, ikkinchi tilni o'rganish mobaynida ko'rib chiqilgan, tahlil qilingan va qator ilmiy izlanishlar natijasidan olingan omillarni uchinchi tilga bog'lagan holda ko'rib chiqadigan bo'lsak³⁴, qo'shimcha chet tili o'rganishda ta'sir etuvchi omillar, ikkinchi tildagi omillarning davomi kabidir. Chikagolik professor Jennifer Cabrelli ko'p tilli ongda til tizimlarining o'zaro ta'siri ustida izlanishlar olib borib, uchinchi tilni o'rganayotgan shaxs allaqachon turli xil bilim, malaka va tillardan foydalanishning turli usullarini bilar ekan, bir tilda gapiradiganlarga nisbatan miya faoliyati ko'proq va samaraliroq ishlashi oqibatida qator afzalliklarga ega ekanligini ta'kidlaydi. Ya'ni bu bir nechta xorijiy tillarni bilish miyada turli tillarni muvozanatlash va ularni boshqarish uchun neyron resurslaridan foydalanishga moslashtirilganini anglatadi⁵. Ma'lumki, chet tili o'rganishni rag'batlantiruvchi qator ichki va tashqi omillar mavjud bo'lib, bu o'quvchilarning darajasidan qat'iy nazar ularning ta'limdagi muvaffaqiyatiga ta'sir etadi. Sinfda va undan tashqarida motivatsiyani rag'batlantirishda o'qituvchilarning o'qitish usullari, ota-onalarning rag'batlantirilishi yoki o'quvchilarning o'zlari asosiy rol o'ynashi mumkin. Aytib o'tilganidek, bu kabi izlanishlarning asosiy qismi ikkinchi til o'rganishga bag'ishlangan bo'lsada, qator uchunchi til nuqtai nazaridan ham gipotezalar yo'q emas.

Avvalo, ikkinchi tildan farqli o'laroq, uchinchi til ko'pincha ayrim ixtisoslashgan maktablar yoki universitet kurslari kabi "institutsional" muhitda o'qitiladi va ko'pincha ish yoki martaba sabablari uchun zarur hisoblanadi. Uchinchi tilni o'rganishning turlari va motivatsiyasining asosi esa ko'pincha o'quvchilarning ikki tilli malakalari va uchinchi tilga yo'naltirilgan maqsadli til integratsiyasi bilan bog'lanadi. Bundan tashqari, yangi jamoalar yoki ish joylarida integratsiyalashgan holda uchinchi til o'rganishga bo'lgan ehtiyoj (masalan o'zbek va rus tiliga qo'shimcha ingliz tili) va ko'ptillilik uchun berilayotgan ko'plab imkoniyatlar (turli xildagi ustamalardan tortib xorijda malaka oshirish kabi takliflar)ga ega bo'lishini hisobga olsak, ikki tillilik o'quvchilar uchun hozirgi vaqtda qo'shimcha til o'rganish pozitsiyasi muhimroq ekanligi tobora o'z isbotini topmoqda. Va aynan shunday jadal rivojlanishlar ikki til vakillari yokida ikkinchi til o'rganayotganlar uchun ushbu sohadagi ilmiy izlanishlarning to'g'riligi, dolzarbligi va ahamiyatini qo'llab-quvvatlovchi kuchli dalil hamdir. Buning uchun esa, birinchi til (T1), ikkinchi til (T2) va uchinchi til (T3) ko'nikmalarini o'rganish o'rtasidagi farq va ularning sabablari hamda o'quv jarayoniga munosabat nuqtai nazaridan tahlil qilish muhimdir.

Qo'shimcha til o'rganishga ta'sir etuvchi omillarni tahlil qilib umumlashtirgan holda va ayrim T3ga oid manbalarga asosan quyidagicha xulosa qilish ham mumkin.

³ Bao, Y., & Liu, S. (2021). The influence of affective factors in second language acquisition on foreign language teaching. *Open Journal of Social Sciences*, 9(3), 463-470.

⁴ Yi, H. B. (2008). Individual Affective Factors in SLA and Foreign Language Teaching. *Journal of Jixi University*, 8, 94-95.

⁵ Radjabova, F. R., & Radjabova, M. R. (2022). CHET TILINI O'RGANISHNING PSIXOLOGIK JIHATLARI. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(Special Issue 24), 316-327.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Bao, Y., & Liu, S. (2021). The influence of affective factors in second language acquisition on foreign language teaching. *Open Journal of Social Sciences*, 9(3), 463-470.
2. Khasinah, S. (2014). Factors influencing second language acquisition. *Englisia: Journal of Language, Education, and Humanities*, 1(2).
3. Radjabova, F. R., & Radjabova, M. R. (2022). Chet tilini o‘rganishning psixologik jihatlari. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(Special Issue 24), 316-327.
4. Yi, H. B. (2008). Individual Affective Factors in SLA and Foreign Language Teaching. *Journal of Jixi University*, 8, 94-95.
5. De Angelis, G. 2005. Multilingualism and non-native lexical transfer: an identification problem. *International Journal of Multilingualism* 2
6. Ismoilova, S. (2023). Chet tili o‘rganishda kommunikativ hamda interferentiv kompetensiyalarning ahamiyati. *Interpretation and researches*, 1(14).
7. Ismoilova, S. X. (2023). Qo‘shimcha chet tili o‘rganish jarayonida eski tajribalarga tayanishning interferentiv kompetentlikni shakillantirishdagi ahamiyati. *Namangan davlat universiteti Ilmiy axborotnomasi*, (10), 770-777.
8. J.Jalolov Chet tili o‘qitish metodikasi. “O‘qituvchi”, Toshkent 2012.
9. Wrembel, M. 2010. L2-accented speech in L3 production. *International Journal of Multilingualism*.
10. Zhang, X. P. (2011). The Implication of Affective Factors in Second Language Acquisition on Foreign Language Teaching. *Journal of Jinan Vocational College*, 6, 100-102.